

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Бортник А.С.

учениця;

Токаленко П.О.

учитель історії,

Херсонська ЗОШ № 4

ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКОЇ АСИМІЛЯТОРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ СПОКОНВІЧНИМИ ІСТОРІОГРАФІЧНИМИ ПРОБЛЕМАМИ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

«Захопити увесь світ, щоб згодом панувати в ньому є головною метою російської політики», – писав Карл Маркс) [1]. Звісно на шляху до реалізації цієї прихованої мети стояли підкорені Росією народи та етноси, стосовно яких проводилась політика планомірної асиміляції та відвертої русифікації. К. Маркс ще в XIX столітті влучно зауважив, що Росія не має ніякого відношення до Давньої Русі, свою назву отримала у XVIII столітті, однак нахабно претендує на історичний спадок Русі, створеної на 800 років раніше, ніж сама Росія [1].

Характерним аргументом до цього твердження стала розбудова російської держави шляхом приєднання сусідніх територій і поглинення суспільства та асиміляції їх корінного населення. Однією з ключових особливостей самої імперії була відсутність універсальної, однопланової політики, оскільки вона вибудовувалася на складних ієрархіях, окремих домовленостях та винятках, а не правилах.) Цікаво й те, що самодержавство в пріоритет поставило не національне завдання – «збирання русских земель», а інтернаціональне – створення світової імперії [2, с. 246].

Процес асиміляції саме українців важко назвати вдалим. Одним з основних наслідків невдалої асиміляторської політики Росії можна назвати появу українського національного проекту. Термін «національний проект» був уперше вжитий щодо української історії Р. Шпорлюком. Під «українським», «російським» і «польським»

національними проектами історик розумів проекти національних інтелектуалів зі створення модерної української, російської й польської націй. Причому три національні проекти були конкуруючими [3, с. 191]. Реалізація проекту надихала відмова уряду та монархічної громадськості визнавати українське населення як окрему націю, а не вважати їх «малоросами», етнографічною групою «великого російського народу». Боротьба уряду проти визнання українців окремою нацією була стрижнем національної політики щодо українського питання: «...Якщо євреїв і поляків переслідували за те, що вони мають національну самобутність, – писав сучасник, – ...то малороси опинилися позбавлені прав тому, що за ними не захотіли визнати національної самобутності...» [4, с. 82]. Варто відзначити що визнання української самобутності суперечило й суперечить імперській ідеології, тому є неможливим. Твердження про єдиний слов'янський народ заперечує саме існування українців, це надає змогу російським ідеологам повністю привласнити історичний спадок Русі та історію українського народу.

Саме відмова від визнання українців окремим народом вплинуло на формування основного російського історичного нарративу – Російська імперія – основний і прямий спадкоємець політичної та національної спадщини Київської держави та «збирач руських земель», політична реінкарнація конфесійно-цивілізаційної спільноти *Slavia Orthodoxa* [5, с. 93].

Саме така нахабна спроба привласнення Росією чужої історії стала причиною появи альтернативних історичних праць, які безсумнівно, можна назвати знаковими в сенсі невдалої російської політики асиміляції. Так, у пробудженні національної самосвідомості українців помітну роль відіграли наукові публікації, в яких висвітлювалися питання історії та етнографії України, фольклористики та мовознавства, які вказували на самобутність українців. Серед наукових видань на особливу увагу заслуговують історичні праці: «История Малороссии» М.Маркевича у п'яти томах, дослідження М.Костомарова («Богдан Хмельницький», «Руїна», «Мазепа й мазеповці»), П.Куліша («Записки о Южной Руси», «Історія України від найдавніших часів»). У той час плідну наукову діяльність розгортає професор Київського університету В.Антонович, який очолював Історичне товариство Нестора-літописця. Він був автором численних праць з історії, археології, етнографії, також заснування з ініціативи П.Чубинського Південно-західного відділу Російського Географічного Товариства у Києві (1873 р.), який став першою легальною організацією у справах українознавства [6, с. 83].

В цьому контексті важливо відзначити й появу в Наддніпрянській Україні на початку ХХ століття «Просвіт», за якими велися постійні поліцейні спостереження [7, арк. 7].

Варто відзначити, що існувала ціла низька чинників, які унеможливили асиміляцію. По-перше, польське культурне домінування, зменшити вплив якого влада так і не спромоглася. Воно було настільки впливовим, що протистояло російському протягом тривалого часу, стимулюючи тим самим формування національної ідентичності українців. Традиційно, цей вплив іменували «польською інтригою» [8, с. 9]. Другим чинником, на думку окремих консервативних діячів, зокрема, відомого в першій половині ХХ ст. публіциста Д.Скринченка, стало розташування центру українського руху за кордоном. На його думку, саме це зумовило «живучість» руху та значно більшу впливовість в порівнянні з білоруським. «Якби Галичина належала Росії, український рух залишився б таким же периферійним, як білоруський» [9, с. 16].

Важливо зазначити й суперечливі моменти російської експансії. Невдалі назви приєднаних територій приховано вказують на імперські історичні міфи. Так, наміри царського уряду щодо чорноморських територій чітко простежуються у назві, під якою ті мали увійти до складу держави – «Новоросія», «Новоросійський край». Тобто придбані чорноморські землі, (не зважаючи) на поширені тези про повернення споконвічних земель, мали статус «нового», яке належало відповідним чином «описати, картографувати, знайти йому справжню історію» [10, с. 49]. Як можна організувати картографію та опис «споконвічних російських земель» не зовсім зрозуміло. Де той опис і картографія що б мала вказувати на факт споконвічності?

Можна констатувати той факт, що невдала асиміляторська політика пов'язана із вічними історіографічними проблемами російської історії, вирішити які до сьогодні не спромігся жоден історик, ані світі, ані в самій Росії. По-перше, це **проблема формування ідентичності самих росіян** [11, с. 42]. Патріотична проімперська позиція повністю асимільованого українця чи білоруса викликає певний дисонанс. Для її вирішення необхідно застосувати тривимірний граматичний процес дієслова «формувати». Російська ідентичність ані «сформувалася», ані «сформовано». Це питання майбутнього.

По-друге – **проблема російського націоналізму** [11, с. 42], його реалізації та застосування. Це одвічний антагонізм слов'янофільства і русофільства. Не зовсім зрозуміло на якій етнічній основі має бути

побудований «російський мир», на російській, чи на слов'янській? В різні історичні часи імперські ідеологи намагалися поєднати ці два поняття, або зробити взаємозалежними чи похідними. Дуже суперечлива позиція в контексті україно-російських відносин, російсько-польських та ін.

По-третє, це **проблема месіанізму та суспільної функції культури** [11, с. 43]. Загальновідома концепція третього Риму жива й досі в імперському розумі. Особлива духовна та повчальна місія російського народу нікуди і ніколи не зникла, лише адаптувалася під історичні реалії в державі. Перевага колективної свідомості над індивідуальною – головна риса суспільної функції російської культури в усі часи.

По четверте – **проблема написання російської чи руської історії** [11, с. 43]. Позиція централізованої держави не змінна століттями, в центрі її руський народ, як головний, об'єднувчий, високодуховний, тощо. Національна історія інших народів має другорядне, периферійне значення та розкривається лише в контексті основної історичної лінії російської історії – шляху до приєднання та утворення потужної російської держави.

Список використаних джерел:

1. Карл Маркс. «Разоблачения дипломатической истории XVIII века». Глава IV (оригинал «Free Press», London, 1856-1857). Репринт «Собрание сочинений К. Маркса и Ф. Энгельса на английском языке» под ред. В.А. Смирнова, Б.Г. Тартаковский. Т. 15., М., 1986.
2. Філінюк А. Православна церква в Правобережній Україні як інструмент експансіоністської політики російського самодержавства у Речі Посполитій наприкінці XVIII століття. *Вісник Кам'янець-Подільського університету ім. І. Огієнка. Історичні науки*. 2015. № 8. С. 244-262.
3. Гаухман М. Концепція «національних проєктів» у дослідженні національної політики на Правобережній Україні (1905-1914). *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2010. № 23. С. 190-201.
4. Гаухман М. Національна політика Російської імперії щодо українського населення Правобережної України (1905-1914). *Гілея*. 2011. № 54. С. 81-88.
5. Обершт О. Проблеми появи російського націоналізму в російській суспільно-політичній думці в XIX ст. *Вісник Маріупольського державного університету. Історія. Політологія*. 2016. № 16. С. 92-101.
6. Носенко О. Внесок української інтелігенції у національне відродження Наддніпрянської України у другій половині XIX ст. *Гілея*. 2013. № 71. С. 80-85.
7. Державний архів Миколаївської області, ф. 229, Оп. 4, Спр. 278.
8. Токаленко П. «Не было, нет и быть не может» Боротьба за право вільно вживати українську мову в роки Першої російської революції та столипінської

реакції (1905-1911). *Проблеми регіоналістики та музеєлогії (м. Краматорськ 7-8 листопада 2019 р.)*. Упорядник: О.А. Довбня. Донецький обласний краєзнавчий музей. Краматорськ, 2020. С. 8–13.

9. Венгерська О. Розвиток російського та українського національних проєктів в умовах Російської імперії. *Гілея*. 2013. № 73. С. 15-17.

10. Казанков Р. Формування образу Чорноморського регіону у XIX столітті: імперський варіант. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна. Українознавство, історичні та філософські науки*. 2018. Т. 27. С. 48-53.

11. Потульніцький В. «Вічні» проблеми російської історіографії. *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник*. 2001. Вип. 5. С. 42-46.

Вайс К.В.

магістр,

*Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

ПРОНІМЕЦЬКА ПОЛІТИКА ІРАНУ ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В міжвоєнний період Німеччина була зацікавлена в співпраці з Іраном, який в свою чергу мав великі запаси нафти, займав вигідне географічне положення, в тому числі з точки зору можливості нападу на Британську Індію [7, с. 268]. До початку Другої Світової війни нацистська Німеччина намагалася зміцнити свою позицію на території Ірану таким чином, щоб не конфліктувати з Великобританією та СРСР, у сферах впливу яких лежала Персія, принаймні до 1938 р.

Можливо в А. Гітлера не було розробленого плану щодо захоплення Ірану, але безглуздо стверджувати, що він ніколи не мав інтересу щодо Ірану, насамперед вторгнення в Азію через Персію [2, с. 29]. Ймовірно, Близький Схід розглядався нацистами як допоміжна, а не основна арена для боротьби проти Британії, у зв'язку з міцною позицією Британії в цьому регіоні. Але початок воєнних дій проти СРСР виключило можливість інших великих вторгнень.

Стратегічний інтерес Німеччини до персидської сировини збільшився після приходу нацистів до влади в 1933 р. [2, с. 34]. Співпраця з